

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Literary Researches
29
2008

ქართული სასულიერო-საეკლესიო მწერლობა		Georgian Religious Literature	
ნანა გონჯილაშვილი „წმ. ნინოს ცხოვრების“ ორი ხილვა-ჩვენების სიმბოლური მნიშვნელობა და სახისმეტყველება	8	Nana Gonjilashvili The Symbolic Meaning and Metaphorical Language of Two Visions from “The Life of St. Nino”	
ლელა ხაჩიძე იოანე მინჩხი და იოანე ბოლნელი	22	Lela Khachidze Ioanne Minchkhi and Ioanne Bolneli	
ქართული საერო და საკარო მწერლობა		Georgian Courtly and Secular Literature	
ხვთისო ზარიძე „დაგიხიოს შენი მასა“ თუ „დაგიხიო შენი იმასა“?	27	Khvtiso Zaridze დაგიხიოს შენი მასა“ or „დაგიხიო შენი იმასა“?	
მაია ნაჭყებია სამყაროს სურათი არჩილის „გაბაასება კაცისა და სოფლისას“ მიხედვით	31	Maia Nachkebia The Image of the Universe in Archil’s The “Debates of the Man and the World”	
რუსთველოლოგიური კვლევანი		Rustaveli Studies	
მარიამ კარბელაშვილი რენესანსული ჰუმანიზმის ინტეგრაციები: რუსთველი და შექსპირი რუსთველის ესთეტიკის საკითხისათვის	37	Mariam Karbelashvili The Integrals of the Renaissance Humanism: Rustaveli and Shakespeare (On the Aesthetics of Rustaveli)	
მაკა ელბაქიძე ვეფხისტყაოსნის მოლი	48	Maka Elbakidze The Meaning of the Moli in the Knight in the Panther’s Skin	
ლია კარიჭაშვილი ძილია თუ უძილობა	56	Lia Karichashvili Sleep or Sleeplessness	
XIX საუკუნე: ეპოქა და ლიტერატურა		XIX Century: Epoch and Literature	
შალვა რატიანი საქართველო-პოლონეთის ურთიერთობის ისტორიიდან. აკაკი წერეთლის ერთი უცნობი წერილის გამო	60	Shalva Ratiani From the History of Georgian-Polish Relation. Akaki Tsereteli’s One Unknown Letter	
ნათელა ჩიტაური ილია ჭავჭავაძის უცნობი პროზაული თარგმანები და მათი ადგილი მწერლის შემოქმედებაში	62	Natela Chitauri Ilia Chavchavadze’s Unknown Prosaic Translations and their Role in Writer’s Works	
თამარ შარაბიძე ინიციალთა მიღმა (გრეგოლ ორბელიანის სატრფიალო ლირიკა)	71	Tamar Sharabidze Beyond the Initials (from Grigol Orbeliani’s Lyric Poetry)	
საბა-ფირუზ მეტრეველი ილია და ქართული თეატრი	78	Saba-Piruz Metreveli Ilia Chavchavadze and Georgian Theatre	
XX საუკუნის მწერლობა		XX Century Literature	
ინგა მილორავა სიკვდილი — ესთეტიკური ფენომენი	88	Inga Milorava Death – The Aesthetical Phenomenon	
ლალი ავალიანი მიხეილ ჯავახიშვილი დღევანდელი თვალსაზრისიდან	95	Lali Avaliani Mikheil Javakhishvili from Today’s Viewpoint	

კუთვნილებითად, ხოლო ამ ო-ს მოკლებული მისი ნაწილი კი უაზრო მასად ქცეულან; საბოლოოდ კი მიგვიღია *შენი მასა*, ანუ უფრო სრულიად: „დაგიხიოს შენი მასა“.

„გაბაასების“ ყველა გამოცემაში ახლა იგი სწორედ ასე იბეჭდება და ისე გამოდის, თითქოს ზმნა — „დაგიხიოს“ ჩახრუხადის მოქმედებას ასახავდეს; სინამდვილეში კი ამ ტექსტით სუბიექტი, რომელსაც ხსენებული ზმნა-შემასმენელი ეთანხმება, როგორც მისი მოქმედების გამომხატველი, თეიმურაზია; აბა დავაკვირდეთ: თეიმურაზი ეუბნება რუსთველს: რადგან „ქორანიკონი“ გვიდასტურებს, რომ ჩახრუხადე შენზე ადრინდელი პოეტია და მან შენზე ადრე გააკეთა ის, რასაც დაუმსახურებლად იჩემებ, ფაქტია, რომ ის შენზე პირველია და ამიტომ უნდა დაგიხიო იმასა, ე. ი. მე შენ იმას და არა მან შენ იმას, რაც ტექსტის ლოგიკით შეუძლებელია; ამიტომ ამ ზმნა-შემასმენელს იმ არარსებული მესამე სუბიექტური პირის ნიშანი ს-ც უნდა ჩამოცილდეს და სტრიქონი საბოლოოდ ასე აღდგეს: „ვეჭვ, მას დარჩეს პირველობა, გადიხიო შენ იმასა“!

ახლა, რაკი ეს გაირკვა, როგორც მოსალოდნელი იყო, სინათლე მიადგა *ბასას* რაობასაც; იგი სიტყვა *ბასრობის* სარიტმოდ შემოკლებული ფორმა ჩანს; ბასრობა კი ს. ს. ორბელიანის თანახმად კიცხვას ნიშნავს, ოღონდ ჩვეულებრივს კი არა, „გარდამეტებულს“ (ს. ს. ორბელიანი, 1965, გვ. 101); სტროფის შინაარსის შესაბამისად იგი ხომ მართლაც ასეთია მოსალოდნელი? თეიმურაზი იმუქრება: რუსთველო, როცა „ქორანიკონით“ დაგიმტკიცებ, რომ „ძირი ლექსის თქმისა“ შენ კი არა, ჩახრუხადეა, იცოდეთ, ეს მხილება საკუთარი თავის კიცხვად, ანუ ბასრობად გექცევით.

ყოველივე ამის შემდეგ შეიძლება დავასკვნათ: „გაბაასების“ 79-ე სტროფის მესამე სტრიქონი ამ პოემის მომავალ გამოცემებში ასე უნდა გაიმართოს:

„ვეჭვ მას დარჩეს პირველობა, დაგიხიო შენ იმასა“.

damowmebani:

არჩილი 1999: არჩილი. თხზულებათა სრული კრებული. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, ლექსიკონი, საძიებელი, გამოკვლევა დაურთეს ი. ლოლაშვილმა, ლ. კეკელიძემ, ლ. ძონენიძემ. თბ.: 1999.

ბარამიძე 1936: ბარამიძე ალ. არჩილი. თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად. ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. ტ. I, თბ.: 1936.

ბარამიძე 1937 ბარამიძე ალ. არჩილი. „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“. თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად. ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. ტ. II, თბ.: 1937.

ბერძენიშვილი 1937: ბერძენიშვილი ნ. არჩილი. „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“. თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად. ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. ტ. II, თბ.: 1937.

ზარიძე 2002: ზარიძე ნ. ვეფხისტყაოსნის კომპოზიცია. თბ.: 2002 წ.

თეიმურაზ პირველი 1934: თეიმურაზ პირველი. თხზულებათა სრული კრებული. ტექსტი, გამოკვლევა, ლექსიკონი ალ. ბარამიძისა და გ. ჯაკობიას რედაქციით. თბ.: 1934.

კეკელიძე ლ... 1999: წიგნში: არჩილი. თხზულებათა სრული კრებული, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, ლექსიკონი, საძიებელი, გამოკვლევა დაურთეს ი. ლოლაშვილმა, ლ. კეკელიძემ, ლ. ძონენიძემ. თბ.: 1999.

კუჭუხიძე 2003: კუჭუხიძე გ. „რას ნიშნავს არჩილისეული მასა“. კრიტიკერიუმი, № 8, თბ.: 2003.

ცაიშვილი 1975: ცაიშვილი ს. ქართული პოეზია თხუთმეტ ტომად. ტ. III, თეიმურაზ პირველი, არჩილი. ტომი შეადგინა დალექსიკონი დაურთო ს. ცაიშვილმა. თბ.: 1975.

სარჯველაძე 1989: სარჯველაძე ზ. ქართული მწერლობა ოცდაათ ტომად. ტ. მე-6. ბოლოსიტყვაობა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთეს რ. ბარამიძემ, რ. თვარაძემ და ზ. სარჯველაძემ. თბ.: 1989.

Khvtiso Zaridze

„დაგიხიოს შენი მასა“ or „დაგიხიო შენ იმასა“?

In the Archil's "conversation" ("Conversation of Teimuraz and Rustaveli") the phrase „დაგიხიოს შენი მასა“ /*dagikhios sheni masa*/ (take your place after him) in the third line of the 79th stanza the incorrect writing of the personal pronoun „შენ“ /*shen*/ and the demonstrative pronoun „იმასა“ /*imasa*/ makes the phrase an accepted nonsense. From the matter of the stanza here it must be: take your after Chakhruchadze, since he is the earlier poet; therefore there must be written phrase „დაგიხიოს შენ იმასა“ /*dagikhios shen imasa*/ (I place you after him).

მაია ნაჭყებია

სამყაროს სურათი არჩილის „გაბაასება კაცისა და
სოფლისას“ მიხედვით

ჩემი დაინტერესება ადამიანის კონცეფციით არჩილის და გურამიშვილის შემოქმედებაში, რომელიც თავისი არსით ევროპულ ბაროკოს ეხმაურება, ბუნებრივად გადაიზარდა ინტერესში მათ მიერ ადამიანის გაგებისა და მასთან დაკავშირებით წარმოდგენილი სამყაროს სურათის მიმართ.

ბაროკოს ეპოქამ ადამიანის სრულიად ახალი გაგება შეიმუშავა: „ადამიანის პიროვნება ყოველთვის იყო და რჩება მხატვრული დაკვირვების საგნად, მაგრამ ბაროკოს ეპოქაში მის მიმართ მნიშვნელოვანი ცვლილება მოხდა. წარსულს ჩაბარდა რენესანსული წარმოდგენები ადამიანის ბუნების ჰარმონიული სანყის შესახებ. მხატვრებმა და პოეტებმა გაბედეს უფრო ღრმად ჩაეხედათ მის სულში და იქ ზეციურ და მინიერ, სულიერ და ხორციელ სანყისთა შორის ბორცვა იხილეს. ადამიანის ეს გაორება ბაროკოს პოეზიის ლაიტმოტივად, მისი ხელოვნების უმთავრეს ანტინომიად იქცა“ (როგოვი 1979: 6).

აქ უნდა აღინიშნოს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: საკითხთა ის რკალი, რომელსაც თავის შემოქმედებებში განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ არჩილი და დავით გურამიშვილი — ეს არის პირველ რიგში ადამიანის კონცეფცია, ადამიანის ადგილი სამყაროში, შეასაბამისად კი ამქვეყნიური ცხოვრების პრობლემა.

უნდა ითქვას, რომ მკვლევართა შორის არჩილის „გაბაასებას კაცისას და სოფლისას“ ყველაზე მეტი ყურადღება ალ. ბარამიძემ დაუთმო (ბარამიძე 1940: 204-208) და ჩვენთვის საინტერესო საკითხზეც გამოთქვა აზრი: „არჩილის საბოლოო დასკვნით, ერთ დროს სოფლის ბატონად შექმნილმა ადამიანმა ვერ შეიღირსა თავისი მდგომარეობა... ადამიანმა თვითონ დაიმსახურა თავისი საშინელი ხვედრი და თვითონვე უნდა გამოისყიდოს დანაშაული მორალური განსაპეტაკების გზით“; აღნიშნულია ისიც, რომ სოფელი კაცს „ვრცლად მოუთხრობს საყოფაცხოვრებო წესებს“ (ბარამიძე 1940: 207).

ადამიანის კონცეფციისა და სამყაროს სურათის თვალსაზრისით ქართულ ლიტერატურაში სრულიად ახალ მოვლენას წარმოადგენს არჩილის შემოქმედება, რადგან მან, როგორც ალ. ბარამიძე აღნიშნავს, „მოახდინა ადრინდელ შეხედულებათა სრული გადაფასება“ (ბარამიძე 1940: 181). ჩვენთვის საინტერესო პრობლემის შესასწავლად განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს არჩილის „გაბაასება კაცისა და სოფლისა“ ([არჩილი: 1999]), რომელიც ადრე განვიხილეთ ბაროკოს ეპოქის ადამიანის კონცეფციის ასპექტში (ნაჭყებია 2006: 39-50). არჩილის ეს თხზულება შესანიშნავი ნიმუშია იმისა, რომ ადამიანის გაორებამ და ანტინომიამ კომპოზიციაშიც ჰპოვა გამოხატულება — ბაროკოს ეპოქაში კონტრასტის პრინციპი დომინანტური გახდა როგორც პოეტურ, ისე პროზაულ ნაწარმოებებში.

აქ კიდევ ერთი გარემოებაა გასათვალისწინებელი: არჩილი ასრულებს რა „კაცისა და სოფლის გაბაასებას“, მსჯელობას სხვა საკითხზე იწყებს, ეს არის დიდაქტიზმით გაჯერებული „წერთნა სოფლისაგან კაცთათვის“ რომელიც ორგანულად არის დაკავშირებული თხზულების პირველ ნაწილთან.

იგივეს პრობლემას ეხება დავით გურამიშვილის „სწავლა მოსწავლეთა“, თუმც იგი გაცილებით უფრო კომპაქტურია, ვიდრე არჩილის „წერთნა“. „კაცისა და სოფლის გაბაასების“ ეს ნაწილი მართლაც საგანგებო ყურადღებას მოითხოვს, რადგან სრულიად ახალი თემა შემოაქვს: ესაა რეალურ ვითარებაზე დაკვირვებით მისი საპირისპირო „სამყაროს სურათის“ შექმნა, რომელიც არჩილის პოეზიის დიდაქტიკურ მხარეს წარმოადგენს. არჩილი იდეალური სამყაროს, იდეალური ქვეყნის სურათს ხატავს: ეს არის ქვეყანა, სადაც ყველა კარგად და პატიოსნად აკეთებს თავის საქმეს, ხოლო არჩევანი ადამიანის კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული.

რით იყო გამოწვეული ამგვარი თემატიკის შემოჭრა ქართულ ლიტერატურაში? უაღრესად მძიმე ისტორიული პერიოდი, შიდა აშლილობა, დაშლილი და დასუსტებული ქვეყანა შემოქმედს აიძულებს გამოსავლის ძებნას, როგორც რეალობის ანტითეზისას, ამიტომაც ქმნის იგი იდეალური სამყაროს სურათს, ერთგვარ კოსმოსს ამყარებს დედამიწაზე, ყველას და ყველაფერს თავის სათანადო ადგილს მიუჩენს. როგორც ჩანს, ეს იყო არჩილისა და გურამიშვილის მიზანი: რეალურისაგან განსხვავებული იდეალური სამყაროს კონსტრუირება.

მართალია, წარმოსახვით შექმნილი, მაგრამ მაინც რაციონალური აზროვნებით განპირობებული ეპიზოდი თითქოს განმანათლებლობისთვის უფრო ორგანული უნდა იყოს, ვიდრე ბაროკოსთვის, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ ბაროკოს ეპოქის მოღვაწეთა განსაკუთრებული ინტერესი მეცნიერების მიმართ (კრეკოტენი 1982: 255-275) და არც ის, რომ „არ შეიძლება ბაროკოს იზოლირება რენესანსისა და განმანათლებლობისგან... ბაროკო ხშირად წარმოადგენდა ახალი განმანათლებლური იდეოლოგიის გამოხატვის ფორმას“ (როგოვი 1979: 11).

არჩილის „გაბაასებაში“ თეორიულად სწორედ ეს ვითარება გვაქვს, რაც კიდევ უფრო მეტად ზრდის ინტერესს არჩილის ამ თხზულების მიმართ.

„გაბაასებაში“ ისეა დეტალიზებული სხვადასხვა სოციალური წრის წარმომადგენელთა მოვალეობა-ურთიერთობები, რომ ჩანს, არჩილ მეფეს, რომელსაც ხანგრძლივი მეფობა არასოდეს დასცალდა ისტორიულ ვითარებათა გამო, ბევრი უფიქრია იმაზე, თუ როგორ უნდა ემართა სახელმწიფო. კაცის მწერთნელი სოფელი, ფაქტიურად, თავად არჩილის „ემბლემა“. როგორია არჩილის მიერ წარმოსახული სოციალური? რადგან უფლის მიერ „სოფელზე“ ბატონად დადგენილი ადამიანი მაინც მის მონად დარჩა, ადამიანი ისევ „სოფელს“ ადანაშაულებს მის ცდუნებაში და თავს იმით იმართლებს, რომ ადამიანს ყოველთვის იმაზე მეტი სიკეთე სურს, ვიდრე სოფელი აძლევს. კაცსა და სოფელს შორის ვრცელი საუბრის შემდეგ კაცი სოფელს მიმართავს თხოვნით ასწავლოს მას, თუ როგორ უნდა „მოიხმარონ“ სწორად სოფელი სხვადასხვა წოდების ადამიანებმა:

ვით უხამთ შენი ხმარება დიდთ ხელმწიფეთა მეფეთა,
მთავართ, დიდებულთ, სჯულის-თავთ, მღრდელთა, არ სისხლთა მჩქეფეთა,
მოლაშქრეთ-მონადირეთა, ვაჭართა, ლართა მკრეფეთა,

სოფელი ჯერ უარზე დგას, რადგან კაცი მას მუდამ აგინებს და არ სურს ამაოდ დაშვრეს, მაგრამ კაცსა და სოფელს შორის მაინც ხდება ერთგვარი დაზავება და სოფელი იწყებს კაცის „წვრთნას“, ანუ დამოძღვრას. აქ უკვე ჩვენს წინაშეა საინტერესო დაკონკრეტება, რომელშიც გადმოცემულია არჩილის მოსაზრებანი სხვადასხვა წოდებისა და საქმიანობის ადამიანთა მართებული ქცევის შესახებ. მაშასადამე, არჩილთან სოფელი ცხოვრების მასწავლებელია! „წვრთნის“ სურათი, რომელსაც არჩილი წარმოადგენს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ არჩილისათვის არის ამავე დროს იდეალური სამყაროს სურათი — იქ ყველას და ყველაფერს თავისი ადგილი აქვს მიჩენილი და თუ ისინი, ვისაც ეს შეგონებები ეხება, მიყვებიან მის რჩევებს, დამყარდება სრული ჰარმონია. უნდა აღინიშნოს, რომ „წვრთნის“ დიდაქტიზმი თავისი არსით ბაროკოულია. ამგვარი სწავლა-აზრდის ნიმუში არის მაგალითად, სლოვაკურ ბაროკოს ლიტერატურაში, ეს არის ჰუგოლინ გავლოვიჩის „მწყემსების სკოლა ანუ ზნეობის ბელელი“ („Valašská škola, mravův stodola“).

„წვრთნა სოფლისაგან კაცთათვის“ 55 სტროფს შეიცავს. იდეალური ცხოვრების წესის სურათს, რომელიც იდეალური სახელმწიფოს საწინდარი უნდა გახდეს, არჩილი ხატავს საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლისათვის იმის მითითებით, თუ როგორი უნდა იყოს თვითოეული მათგანი. „გაბაასების“ ამ თავში ცხადად იჩინა თავი არჩილის თანამედროვე ცხოვრებისეულმა რეალობამ, რასაც კ. კეკელიძე ამ ეპოქის პირობით რეალიზმის უნოდებს (კეკელიძე 1958: 317). წვრთნის მონაკვეთში შვიდი თავია გაერთიანებული და მოცულობით ისინი საგრძნობლად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, ყოველ მათგანს შესაბამისი სათაური აქვს: „წვრთნა სოფლისაგან კაცთათვის“ (სტრ. 256-267), „სწავლა [სოფლისაგან] მღრღელთ-მოძღვართა“ (სტრ. 268-273), „სწავლა სოფლისაგან მხედართა“ (სტრ. 274-279), „სწავლა სოფლისაგან ვაჭართა“ (სტრ. 280), „სწავლა სოფლისაგან მუშაკთა“ (სტრ. 281), „სწავლა სათანადო სოფლისაგან ყოველთა კაცთა“ (სტრ. 282-301), „სწავლა სოფლისაგან კიდეც საერო“ (სტრ. 302-310). არჩილის მიხედვით სოციალური შემადგენელი ნაწილებია: მეფე, სასულიერო პირები, დიდებულები, თავადები და აზნაურები, მხედრობა, ვაჭრები, გლეხები და მუშები. პირველ თავში არჩილი იდეალური მეფის სურათს ხატავს. რაში მდგომარეობს ეს? პოეტის წარმოდგენით მეფეს უპირველეს ყოვლისა ღვთის შიში უნდა ჰქონდეს, რადგანაც მეფე „არის მეფე მაღალ-მაღლისა ყოვლისა“ და „მხედველი დასავალ-აღმოსავლისა“. ამასთან, მეფე მტკიცედ უნდა იცავდეს სარწმუნოებას და უნდა იყოს სამართლიანი. ყველაზე დიდ ყურადღებას არჩილი სწორედ მეფის სამართლიანობას უთმობს და მიაჩნია, რომ დამნაშავენი ზომიერად უნდა დასაჯონ, ხოლო ერთგულთა მიმართ მოწყალე იყოს. მეფე უნდა იყოს ბრძენი, გონიერი და შორსმჭვრეტელი, ქვრივ-ობოლთა მოწყალე, ქვრივის ისე უნდა მოეპყროს, როგორც საკუთარ დედას, ობოლს კი — როგორც შვილს. მეფე უნდა იყოს „მართლისა ყურის მიმდებნი, მოძულე ცუდ-მეჭორეთა“. მეფე არავის არ უნდა ჩაგრავდეს და „არცვის ამძლავრებდეს“. არჩილი მეფეს იმ ბრძენ მკურნალს ადარებს, რომელიც ყოველ სნეულებას შესაფერისად სხვადასხვაგვარად მკურნალობს. თუკი მოძღვარი ცოდვის ანუ სულის მკურნალია, ხოლო ექიმი — ხორცის, ბრძენ მეფეს ორივეგვარი წამლობა უნდა შეეძლოს. მეფეთა ამ „წვრთნაში“ არჩილის დიდი ჰუმანიზმი ჩანს.

სასულიერო პირთა დამოძღვრაში არჩილი იმაზე ამახვილებს ყურადღებას, რომ სასულიერო პირთ მართებთ დიდი სიწმინდე, „მყუდროებითა ცხოვრება“ და კრძალვა არასასულიერო საქმეებისა. სასულიერო პირმა თანამდებობა არ უნდა დაიპყროს ქრთამით ან დიდგვაროვნებით, არ უნდა იჩივებდეს სიწმინდეს, უნდა იყოს მშვიდი და თავმდაბალი. თუ ვინმე სამწყსოს, რომელსაც უფალი ნდობით აბარებს სასულიერო პირს, ძალით დაიპყრობს, ასეთ შემთხვევაში მას ეს სამწყსო უნდა ჩამოერთვას. თუ მეფე უღირს „მწყემსს“, ანუ სასულიერო პირს დასვამს სამწყსოში, ეს ნიშნავს, რომ მან უტოვინარე, უქმ მკურნალს უხმო სენის განსაკურნად და სიბნელეს აბატონებს ნათელზე: „სიბნელე დაუც ნათელზედ, სულ დაუესია შუქნია“ (272,4). ამ თავის დაწერისათვის არჩილი შენდობას სთხოვს სასულიერო პირებს.

შემდეგ მოდის თავი **„სწავლა სოფლისაგან მხედართა“**. მხედრებს არჩილი მოუწოდებს, რომ პირველ ადგილზე სარწმუნოება დააყენონ, ხოლო უკვე შემდეგ თავიანთი პატრონების გულწრფელი ერთგულება და თავმდაბალი მსახურება. მხედრებს ერთმანეთი უნდა უყვარდეთ, ცხენ-აბჯარი სადა უნდა ჰქონდეთ, იგი არ უნდა იყოს მოპოვებული ტყვეთა გაყიდვითა და მოპარვით, არამედ „ისე შოვნით“ ან ბატონის მიერ ბოძებით. ჯარი ქვეყანაში მუდამ მზადყოფნაში უნდა იყოს და როდესაც ქვეყნის და სარწმუნოების მტერი გამოჩნდება, მხნედ უნდა შეებას და სამშობლოსათვის სიკვდილს სიხარულით შეეგებოს, „თუ მათგან მოჰყვდით, მიიღოთ ნაწილი თქვენ მონამეთა“. მოსაწონია ისეთი მხედარი, რომელიც მუდამ „ცხენ-განყობილია“ და სათანადოდ არის შეიარაღებული, მეფეთა ერთგულია. სანატრელია მოყმე, რომელიც შემდეგნაირად იქცევა: მტკიცედ იცავს თავის სარწმუნოებას, ქვეყანას არ აქცევს, კარგად არის შეიარაღებული, მამაცია, არ გარბის ბრძოლის ველიდან, სისხლს ღვრის თავისი სარწმუნოების მტრებთან ბრძოლაში.

შემდეგი **ვაჭრების** ფენაა, რომელთაც არიგებს, რომ თავად ბევრს ნუ მიითვლიან და მცირეს ნუ გასცემენ, დიდებას ის მოიხვეჭს, ვინც სწორი ზომით გასცემს; რადგან სხვებისაგან ტყუილით მოპოვებულს სხვა კვლავ სიცრუით წაართმევს. შემდეგ არჩილი **გლეხებს** მოძღვრავს: პატიოსან ნაშრომს მუშაკი „მრავალ-წილად“ მოიმკის, სიცრუით მოპოვებული ვენახი კი არ შეერგება.

მომდევნო თავის სათაურია **„სწავლა სათანადო სოფლისაგან ყოველთა კაცთა“**. აქ იგი მოუწოდებს ყველას, რომ თუ ისინი ღვთის წყალობით გამდიდრდებიან ან წინაპართაგან დარჩებათ ქონება, შეიმოსონ და ისიც შეიმოსონ, ვინც სიშიშვლით იტანჯება. ზომიერად სვან და ჭამონ. კარს მომდგარი მშვიერი ადამიანი არ უნდა გააბრუნონ, არამედ დაანაყრონ. მეგობარს ადამიანი უნდა დაეხმაროს, უკანასკნელის გაცემაც არ დაიშუროს, რადგანაც ნებისმიერ განძს სახელის მოხვეჭა

სჯობს. იგი ადამიანებს მოუწოდებს აღიჭურვონ სარწმუნოების ერთგულებით, მხნეობით, გულადობით, ქვეყნის უძლეველობის სურვილით და მეფეთა ერთგულებით. მზად იყვნენ სალაშქროდ და სანადიროდ და როდესაც პატრონს დასჭირდება, სიხარულით წაიყვანონ ომში და სისხლის დასაღვრელად ქვეყნისა და პატრონისათვის სიკვდილს არავინ შეუშინდეს, რადგანაც ვინც სარწმუნოებისათვის დაიღუპება, ის ცხონდება, ხოლო ვინც გადარჩება, დიდ სახელს მოიხვეჭს. თუკი ღვთის წყალობით ქვეყანაში მშვიდობა სუფევს, კარგია მეფეთა ხლება, ნადიმი და ნადირობა, ხანაც შინ ყოფნა და „აღერსი და-ძმობისა“. არჩილი ადამიანის გარეგნულ სახესაც აქცევს ყურადღებას და აღნიშნავს, რომ კარგ ადამიანს ძალზედ შვენიის ლამაზი ჩაცმულობა, მაშინ, როდესაც ცუდმა კაცმა კარგადაც რომ ჩაიცვას, მას მაინც არავინ მიეკარება. შემდეგ კი დასძენს, რომ ადამიანის მარადიული სამოსი უნდა იყოს ზნე-კეთილობა, „სიბრძნე საეროს საქმისა, საერო კარგა ზრდილობა“, სიმშვიდე, მოსწრებული სიტყვა, „სიმართლის განკვეთილობა“, სამარცხვინო საქმის ჩადენის თავილობა. ეს თვისებები სჯობს ახალ-ახალ სამოსს, სტავრასა და ხარა-დიბას, ლამაზ სასახლეებს, რადგანაც ასეთ ადამიანს ყველა აქებს და მეფეც სწორედ მას იახლებს. კარგ ჩაცმასთან შედარებით არჩილი უპირატესობას კეთილ ზნეს ანიჭებს და ამას იგაფურადაც გამოხატავს.

ამ ვრცელ სწავლას მოსდევს ერთი თავი, რომელიც ისევ ამავე თემას ეძღვნება. ეს არის შემაჯამებელი „**სწავლა სოფლისაგან კიდეც საერო**“, რომელსაც კონკრეტული ადრესატები ჰყავს, ესენი არიან **თავადნი და დიდებულები, აზნაურები, მუშები, ნადი**. სოფელი არიგებს მათ და ეუბნება, რომ მას მშვიდნი დაიმკვიდრებენ, ხოლო შფოთიანები და ანჩხლები თავად გაიმწარებენ სიცოცხლეს.

ბაროკოს პოეტიკაში ასახვის პრინციპი პერსონაჟთა სისტემაში გამოიხატება, რომელმაც ალეგორიულ პერსონაჟთა მდიდარი გალერეა შექმნა და დიდი ხანია მიიქცია ყურადღება. „გაბაასება“ და მორალიტე კ. კეკელიძემ ე.წ. „აღორძინების“ პერიოდის დროს გაჩენილ ახალ ჟანრთა შორის დაასახელა: „**გაბაასება**“ და **მორალიტე**, სადაც მოქმედ პირებად გამოყვანილია ალეგორიული ფიგურები, მაგალითად — სიცოცხლე, სიკვდილი, წუთისოფელი, გაჭირვება, სიღარიბე, ადამიანი ხომ თავისთავად. ეს გამონეწულია ეპოქაში გაბატონებული დიდაქტიკურ-მორალური ტენდენციით, რომელსაც მიზნად ჰქონდა ცხოვრების გარდაქმნა ამა თუ იმ მიმართულებით“ (კეკელიძე 1958: 318). სლავური ბაროკოს მკვლევარი ლ. ა. სოფრონოვა წერს: „რა არის მორალიტე? ესაა **ადამიანთა ბედში ათასჯერ განმეორებული მოვლენათა ასახვა სქემაში. . . მორალიტე სხვადასხვა ცხოვრებისეული გზის, სხვადასხვა ადამიანთა ბედის ასახვაა**. ყოველი მათგანი ფოკუსირებას ადამიანურზე ახდენს. მათი რყევა ბოროტსა და კეთილს შორის, გზის ძიება — ყოველივე ეს აუარებელი კონკრეტული ბედის ანარეკლია, რამაც თავისებური ასახვის პრინციპი ჰპოვა პერსონაჟთა სისტემაში, რაც მათ დუბლირებაში გამოიხატა“ (სოფრონოვა 1982: 87-93). არჩილის „გაბაასებაში“ „ადამი“, „ადამის შვილი“ და „კაცნი“ პირდაპირი ასახვის პრინციპით იმეორებენ ერთმანეთს, ჩამოთვლილი ხელობებიც ერთგვარი ასახვის პრინციპზეა დამყარებული, ისინი ცხოვრებისეული გზის მრავალჯერადი განმეორების საფუძველზეა განზოგადებული, ე.ი. ერთში აისახება მრავალი და ხდება კრებითი სახის შექმნა.

ამკარაა, რომ ამ წვრთნაში გამოთქმული მოსაზრებები არჩილს ცხოვრებისეული დაკვირვებების საფუძველზეა შექმნილი, სოფლის „სწავლება“ იმ რეალობას ასახავს, რომელიც არჩილს ერტყა გარს და რომლის გამოსწორებაც სურდა: მან ცხოვრების იმ ასპექტებზე გაამახვილა ყურადღება, რომელიც ყველაზე საჭირობოტოდ ჩათვალა.

ბაროკოს რაციონალიზმი აღმზრდელობითი მოტივის მიმართ ყურადღებაშიც გამოიხატა, რაც ქრისტიანული მორალის ფარგლებში მოიაზრება. „გაბაასებაში“ ყურადღებას იპყრობს ის, რომ ადამიანი იქ სამი იპოსტასით არის წარმოდგენილი — ესაა ადამი, ადამის შვილები და კაცი ანუ საერთოდ ადამიანთა მოდგმა. ეს, რა თქმა უნდა შემთხვევითი არ არის და მიუთითებს იმაზე, რომ არჩილი ადამიანს მისი ბიბლიური კონცეფციის ასპექტში განიხილავს. სწორედ ამ მიზეზით თხზულებაში ადამიანის სულიერი განვითარებისა და დაცემის ეტაპები დინამიკაშია მოცემული და ეფუძნება ადამიანის განვითარების ბიბლიურ წარმოდგენას, რაც შემდეგში მდგომარეობს: 1. ადამი სამოთხეში, 2. ადამის მიერ ღვთის აღთქმის დარღვევა და ცოდვის ჩადენა (დაბადება, 2, 7-25), 3. ადამის შვილი და კაცი, რომლებზეც გადავიდა ადამის ცოდვა და რომელნიც ქრისტემ თავისი ჯვარცმით გამოიხსნა, რითაც ადამიანებს **ჭეშმარიტი ცხოვრების შესაძლებლობა** უბოძა. **ვფიქრობთ, რომ სწორედ ადამიანის მიერ განვლილი ამ გზის ზედმინევნით დახატვით, მთელი მისი უარყოფითი მხარეების ჩვენებითა და გაანალიზებით არჩილს მიაჩნია, რომ შეიძლება ძველი შეცდომების თავიდან აცილება და უკვე ამ შეცდომების გათვალისწინებით, ბიბლიურ სწავლებასთან დაბრუნება და მასთან სრული შესაბამისობით მოქცევის შედეგად იდეალური ადამიანების მიერ იდეალური ქვეყნის მოდელის შექმნა.**

ამრიგად, „გაბაასება კაცისა და სოფლისა“ მთლიანად ძველი და ახალი აღთქმისეულ სააზროვნო სისტემაზე არის აგებული. ადამიანის ძველი აღთქმისეული კონცეფცია ადამიანის ცოდვილიანობის შესახებ, ისევე, როგორც ბაროკოს ეპოქის ევროპაში, არჩილის ყურადღებასაც იპყრობს. იგი გამონეწოლივით, რაც შეიძლება ღრმად, ცდილობს ჩასწვდეს ადამიანის ბუნებას, რათა მიაკვლიოს მიზეზთა მიზეზს, იმას, თუ რატომ ესახება პირველი ადამიანიდან მოყოლებული, მთელს მის შთამომავლობას ცხოვრება „ჭრელად“, უნდოდ, დაუნდობლად. ადამის მიერ ჩადენილ ცოდვას, რომელმაც მთელი მისი შთამომავლობა აღბეჭდა, ქრისტიანული რელიგიის თანახმად ხსნის იმით, რომ ადამს, რომელსაც კეთილი ბუნება ჰქონდა, უნდა სწორი არჩევანი გაეკეთებინა კეთილსა და ბოროტს შორის; არჩილის კონცეფციით მთავარი დანაშაული, რომელმაც სასჯელი გამოიწვია, არის არა აკრძალული ხილის ჭამა, არამედ თავისუფალი ნების ბოროტების სასარგებლოდ გადახრა. ადამიანის ბუნების საკითხს არჩილი დიდ ყურადღებას უთმობს და მრავალმხრივ საგულისხმოა, რომ ეს პრობლემა ერთ-ერთი კარდინალურია ბაროკოს ლიტერატურისათვის, რადგან სწორედ იგი განსაზღვრავს მისთვის

დამახასიათებელ პესიმისტურ — „სოფლის მდურვის“ — განწყობილებას. მაგრამ არჩილი ამით არ იფარგლება და ადამიანის კონცეფციის გააზრებისას იმიტომაც ავლებს მკვეთრ ზღვარს, როდესაც გაბაასების პირველ ნაწილში კაცს ხაზგასმით მოიხსენიებს როგორც „ადამს“, შემდეგ კამათში რთავს „ადამის შვილთ“ და ბოლოს, ყველაზე ვრცელ მონაკვეთში უკვე ფიგურირებს „კაცი“. არჩილი ქრისტეს მეორე ადამად რომ სახავს, ეს, რა თქმა უნდა, ქრისტიანული რელიგიის მიერ დადგენილი ცნებების საფუძველზე ხდება. აქ არჩილი საგანგებოდ ხაზს უსვამს, რომ თუკი ადამი დაისაჯა ურჩობისათვის და მისი ცოდვა მის შთამომავლობაზე გადავიდა, ქრისტეს მოსვლის შემდეგ ადამიანებს უკვე აღარ აქვთ უფლება შესცოდონ, რადგან ქრისტემ აღიქვა და გამოისყიდა ყველა მათი ცოდვა. ეს ჰუმანისტური კონცეფციაა. **არჩილის დიდაქტიკა მიმართულია თანამედროვე საზოგადოების აღზრდისაკენ, მაგრამ ეს საკმაოდ ოპტიმისტური მონაკვეთი, რომელიც არჩილს ლოგიკურად გადაჰყავს სასურველი სამყაროს მოწყობის ინსტრუქციაში, მაინც პესიმიზმით იცვლება, რადგან როგორი ოპტიმისტიც უნდა ყოფილიყო თავად არჩილი, ნათელია, რომ ეპოქა არ აძლევდა მას რეალურ საყრდენს იმისათვის, რომ ნაწარმოები ოპტიმისტურ ნოტაზე დაესრულებინა, რაც კარგად ჩანს შემდეგი სტრიქონებიდან:**

საღვთო წიგნი ბევრი ნახდა უყდოთა და უბუდობით;
საშაიროს ინახავდნენ სტავრის ბუდით, ან ნახლობით.
უმჯობესი დაივიწყეს წესის რამე ან ახლობით,
სიმართლესა მრუდზედ სცვლიან სიცრუისა მომზახლობით (355).

უნდა აღვნიშნოთ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მოტივი არჩილის გაბაასებისა, რომელიც საყურადღებოა, როგორც ავტორის მსოფლმხედველობის თვალსაზრისით, ისე მისი თხზულების გარკვეულ ლიტერატურულ მიმდინარეობის ფარგლებში განსაზღვრისათვის: ეს ადამიანის „ზრდილობის“, „ზნეკმნილობის“ თემაა, რომელიც საბოლოოდ „სიბრძნეს“, კონკრეტულად კი „საღვთო-სასიბრძნო“ წვრთნას უკავშირდება, როგორც შეგნებულ სწავლას „სასიბრძნოდ დაწერილი“ წიგნებისას. ზოგადად სიბრძნის და სწავლის მიმართ ბაროკოს ეპოქა განსაკუთრებულ ინტერესს ამჟღავნებს. ჩანს, არჩილს აფიქრებდა ახალი თაობის აღზრდისა და განათლების პრობლემა და იმიტომაც შეიტანა „გაბაასებაში“. ეს მოტივი ამბის სახით არის წარმოდგენილი, რომელშიც სამოსის „ემბლემატურობაც“ შეიძლება ამოვიკითხოთ. არჩილის მიერ მოთხრობილ ამბავში „საცმელის“, ტანისამოსის, როგორც ადამიანის გარეგნული სახის და ამ სამოსის მატარებლის შინაგანი ბუნების ანტითეზაა მოცემული (სტრ. 290-301). იგავის შინაარსი შემდეგია: მეფეს ესტუმრება ორი უცხო კაცი, რომლების არც სახელი იციან და არც „გვარის-გვარი“, ამასთან ერთი სადად არის ჩაცმული, მეორე კი მდიდრულად: „ერთი საიად, მეორე მორთული თვალ-გუარითა“ (292). გარეგნული შეხედულების გამო პატივს პირველად იმას მიაგებენ, რომელსაც სტავრა მოსავს, მაგრამ აღმოჩნდება, რომ მან არც სუფრასთან ჯდომის წესები იცის („გათითხნა რამე, შეჭამა, აჰყვა სულ პირის გემოსა“ (294) და არც რაიმე ცოდნა აქვს („ჰკითხეს და ვერა ეგეთი თქვა, რომ ვით გარე ემოსა“ (294), მეორემ კი, სადად ჩაცმულმა, არათუ ქცევის წესების ცოდნა გამოამჟღავნა, არამედ სიბრძნის ცოდნაც („მერმელა რა თქვა სასიბრძნო, ყური მიუპყრეს სრულადა“ (295); პირველი, მთვრალი, „ადგა, ავად ნაფორხილდა“ (296), მეორე კი მეფემ „დაუტევა მის ახლოს“, „დაუწყო მას ალერსი“, რადგან მისი ზნეკეთილობის მიხედვით შეაფასა. მორალი, რომელიც აღზრის თემას აღძრავს, შემდეგია:

მისიმც დედ-მამა ცხონდების, რა გინდ რომ იყოს ცოდვილი,
ვინც შვილი კარგი დაადგოს, ზნე-სრული, კარგა გაზრდილი (301).

ამ ამბავს მოსდევს იგავი, რომელიც კვლავ „სასიბრძნოდაა“ დაწერილი და „არეული ამბის“ შემცველ წიგნთა ანტითეზაზეა აგებული: „სასიბრძნო“, „მოყვითანო“ ქაღალდზეა გაურკვეველი ხელით დაწერილი, „ამბავარეული“ კი „მოთეთრო“, „ვარაყ-შეფრქვეულ“ ქაღალდზეა კარგი ხელწერით შესრულებული. მორალი ნათელია: გარეგნული სახე არ შეესაბამება შინაგანს, მთავარი კი სწორედ ისაა, რაც შიგნითაა, რითაც უნდა შეფასდეს იგი:

ერთი მოთეთრო ქაღალდი და ვარაყ-შეფრქვეულია,
კარგ-ხელწანერი, მაგრამე ამბავი არეულია;
სხვა მოყვითანო, ფრჩხილ-ყვავად სასიბრძნოდ დაწერილია.
ბრძანეთ: რომელი სიკეთით ამათგან მორეულია? (299).

ამ საკითხს არჩილი კვლავ უბრუნდება „გაბაასების“ ეპილოგში, როგორც „საღვთო-სასიბრძნო“ წვრთის თემას და კონტრასტის წესით ერთმანეთს უპირისპირებს „საღვთო წიგნებსა“ და „საშაიროს“, რომელთაგან მისმა თანამედროვე საზოგადოებამ მეორეს მიანიჭა უპირატესობა. ცხადია, არჩილი რელიგიური აღზრდის საკითხს აყენებს, რაც საზოგადოებაში მორალის განმტკიცების საფუძველია.

არჩილის „გაბაასებაში“ რელიგიურად აისახა ადამიანის წვრთის, აღზრდის თემა, რომელიც, როგორც ამოცანა, პირველ პლანზე იდგა როგორც შუასაუკუნეებში, ისევე ბაროკოს ეპოქაში: ბიბლიური სიუჟეტი და მისი განვითარება მეფე-პოეტის მიერ თანამედროვე საერო ცხოვრების საჭირობოტო საკითხებს დღის წესრიგში დაყენებას ემსახურება.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ „გაბაასება“ მთლიანად მხატვრული გამონაგონია, არჩილის წარმოსახვის ნაყოფი, რაც საფუძველშივე უპირისპირდება მისსავე თეორიას „მართლის თქმის“ შესახებ. აქ ყურადღებას იქცევს თავად არჩილის მოსაზრება „გაბაასების“ მიმართებაზე „მართლის თქმასთან“: მისი

თქმით ისე გამოდის, რომ მან საღვთო წიგნი, ე.ი. „დაბადების“ პირველი თავები გალექსა, რის უფლებასაც სხვას არ მისცემს და არავინ არ უნდა ნაბადოს:

საღვთოს წიგნების გალექსვას მე არვის მივცემ დასტურსა,
წერვინ წამბაძავს ამაზედ, სიტყვას ისმენდეს დასტურსა (351).

საყურადღებოა, რომ ბიბლიური სიუჟეტების გალექსვა ბაროკოსათვის არაა დამახასიათებელი. არჩილი „გაბაასებაში“ სამყაროში ადამიანის დანიშნულების საკითხს აყენებს და მას დიდაქტიზმით აჯერებს, რაც სავსებით შეესაბამება ბაროკოს ეპოქის სულიკვეთებას. დაბოლოს, უნდა შევნიშნოთ, რომ „მართლის თქმის“ თეორიის ავტორს მეტად მდიდარი ფანტაზია აღმოაჩნდა, რადგან მთელი „გაბაასება“ იმაგინაციის ნაყოფია, იმაგინაციის ნაყოფია ის „სამყაროს სურათიც“, რომელიც ისეთი მასშტაბურობითაა წარმოსახული, რომ ჩანს, მეფე-პოეტს ბევრი უფიქრია მის შესახებ. რაც შეეხება ფორმას, უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ ბაროკოს ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურება დრამატული ჟანრის განსაკუთრებული პოპულარობაა. გასაგები მიზეზების გამო ეს ჟანრი საქართველოში არ განვითარებულა, მაგრამ თეატრალურობის მთავარი ელემენტი — დიალოგურობა — „გაბაასებაში“ ერთმანეთთან მოკამათე ორი პერსონაჟის — სოფლისა და კაცის მწვავე კამათში გამოიხატა.

damowmebani:

არჩილი 1999: არჩილი. თხზულებათა სრული კრებული. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, ლექსიკონი, საძიებელი და გამოკვლევა დაურთეს: ი. ლოლაშვილმა, ლ. კეკელიძემ, ლ. ძონენიძემ. თბ.: გამომცემლობა „მერანი“, 1999.

ბარამიძე 1940: ბარამიძე ალ. ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. II. XV-XVIII. თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1940.

კეკელიძე 1958: კეკელიძე კ. ქართული ლიტერატურის ისტორია. II. თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1958.

კრეკოტენი 1982: Кректоень В. И.. Тема науки в барочной украинской поэзии 30-х годов XVII века. // Барокко в славянских культурах. Наука, М.: 1982.

ნაჭყებია 2006: ნაჭყებია მ. არჩილის „გაბაასება კაცისა და სოფლისა“ ბაროკოს ეპოქის ადამიანის კონცეფციის ასპექტში. პერსპექტივა-XXI, VIII (2), თბ.: 2006.

როგოვი 1979: Рогов А. И. Проблемы славянского барокко // Славянское барокко. Историко-культурные проблемы эпохи. Наука, М.: 1979.

სოფრონოვა 1982: Софронова Л. А. Принцип отражения в поэтике барокко // Барокко в славянских культурах, Наука, М.: 1982.

Maia Nachkebia

The Image of the Universe in Archil's The “Debates of the Man and the World”

King Archil paid a special attention to the conception of the human being, his place in the world and correspondingly to the problem of the arrangement of the Universe. In the “Debates of the Man and the World” King Archil examined an issue of the Original Sin and its ramifications on the entire life of humankind. The composition of the work and human being's predestination is based upon the Christian understanding. This is of particular importance, as attitude and interest with regard to this topic is common both for Georgian and for European Baroque.

The “Debates of the Man and the World” contains the part entitled “The Training of the Man by the World”. This section describes in detail relations and obligations of various social strata. It seems that King Vakhtang, whose kingship was extremely short-lived, was thinking a lot how to govern the state. He constructs an ideal state in his work, where people are properly conducting their obligations. The teacher - the world - teaches the following persons: the King, clergy, noblemen, knights, merchants, peasants, and workmen. Generalization of characters based on duplication is typical for Baroque.